

УДК 338 + 655

ЩЕ РАЗ ПРО ВИДАВНИЧО-ПОЛІГРАФІЧНИЙ КОМПЛЕКС ЯК СИСТЕМУ

О.І.Гузела

Досліджується сучасне трактування видавничо-поліграфічного комплексу (ВПК), здійснюється спроба побудови варіанту його ринкової моделі.

The research is made on modern understanding of publishing and printing complex and the attempt is made to create a version of its market model.

Сучасні тенденції функціонування національного книговидавництва спонукають до аналізу факторів, що спричинили його нинішній нестійкий стан. Одним з таких факторів є нехтування свідомим використанням об'єктивних засад системності в сфері створення, виробництва, розповсюдження і споживання друкованої інформації.

У 70-х роках ХХ сторіччя професор економіки Р.М.Машталір, послуговуючись методами системних досліджень, обґрунтував необхідність виділення сфери друкарства в окремий народногосподарський комплекс – видавничо-поліграфічний (на той час в економіці Союзу передбачалося створити 12 народногосподарських комплексів) [2, с.23]. Термін „видавничо-поліграфічний комплекс” дуже швидко прижився і, за інерцією, продовжує функціонувати й сьогодні.

Виділення економічної системи ВПК за умов командно-планового режиму в економіці було небезпідставним і прогресивним рішенням, оскільки давало можливість управляти всіма підсистемами комплексу (авторським середовищем, видавництвами, поліграфією, мережею книгопоширення та читацьким середовищем), підпорядковуючи їх діяльність досягненню єдиної цілі – задоволення попиту індивідуального і виробничого споживача та суспільства в цілому. Система характеризувалася узгодженими зв'язками між її елементами та в середині кожного елемента.

Здійснювалося жорстке централізоване управління не лише продукуючими структурами, але й читацьким середовищем, якому нав'язувалися потреби відповідних періодичних видань, суспільно-політичної та художньої літератури.

Попит, що відповідав справжнім зацікавленням читача, штучно обмежувався. Таким чином, зворотний зв'язок системи ВПК був цілком передбачуваним, що давало можливість формувати авторські колективи, прикріплювати видавництва до поліграфічних підприємств, визначено реалізувати продукцію через систему „Укркниги” та „Союздруку”.

Істотним обмеженням системи були не лише її цілі, але й фактори зовнішнього середовища – стан розвитку забезпечуючих галузей (зокрема, целюлозно-паперової, хімічної, поліграфічного машинобудування) та вітчизняної науки в галузі друкарства.

Теорія професора Машталіра не зазнала повноцінної практичної реалізації, оскільки комплекс, як господарська одиниця, не був виділений внаслідок подальших структурних змін в економіці держави. Однак системний підхід до друкарської справи обумовив розробку низки прогресивних нормативних документів, які дозволяли управляти власне комплексом, а не лише локальними його складовими. Серед них – інструкція з розрахунку виробничих потужностей, яка регламентувала межі недовикористання форматів талерів і формних циліндрів – видавничий фактор; наскрізні графіки проходження видань у виробництві, що враховували коректурообмін – видавничу сферу і т.д.

Галузь мала інформацію про випуск друкованої продукції за її видами, потенціальні спроможності поліграфічної індустрії та їх використання. Так, за прогнозами, виробнича потужність поліграфії Союзу мала б становити у 1990 році 480–550 млрд. фарбовідбитків [1, с.27]. Сьогодні інформація про виробничі потужності галузі відсутня.

По-різному оцінювали й оцінюють модель системи ВПК, розроблену Р.М.Машталіром. Мали місце дебати з приводу назви, яка не відображала приналежність до комплексу закладів книгорозповсюдження, читацької та авторської підсистем; йшлося про доцільність виключення з комплексу підсистем авторського та читацького середовища, про неможливість охопити

єдиним управлінським органом усі підсистеми і т.д. Однак видавничо-поліграфічний комплекс був визнаний у наукових колах та серед практиків.

Кардинальні зміни економічної моделі держави обумовлюють необхідність проектування основних положень теорії Машталіра на сучасні умови господарювання.

Ідея системності в підході до друкарства – поза сумнівами. Об'єктивно основною ціллю всіх структур, що забезпечують виготовлення і споживання друкованої продукції, є конкурентоспроможність на світовому ринку та максимальне задоволення внутрішнього попиту на друковану інформацію вітчизняними її виробниками. Цій меті підпорядковані, часто стихійно, несвідомо, автори і виробники. Однак вочевидь і те, що сьогодні можна говорити не про видавничо-поліграфічний комплекс як господарську одиницю, а про видавничо-поліграфічну систему (ВПС). Комплекс відсутній, оскільки трансформація власності, яка не оминула і сферу інформації, виключає можливість управління з єдиного центру стадіями виготовлення та споживання друкованої продукції.

Сучасні характеристики видавничо-поліграфічної системи змінилися. По-перше, сфери діяльності підсистем ВПС перетинаються, що видозмінює їхні процеси та свідчить про певну розбіжність їх інтересів. Так, близько третини видавничо-поліграфічних структур поєднують видавничу, виробничу і розповсюджувальну діяльність. Книготорговельні заклади здебільшого лише частково займаються реалізацією друкованої продукції. Крім того, вони співпрацюють не лише з видавничо-виробничими структурами, але й з окремими авторами, що не було характерним для систем ВПК. Втрата локалізації процесів підсистем видозмінює структурну будову суб'єктів підприємництва в сфері видавничо-поліграфічного бізнесу, розгалужує вихід підсистем на продукт основної і неосновної діяльності.

По-друге, змінилося внутрішнє і зовнішнє середовище функціонування системи: воно стало конкурентним. Ця обставина вплинула на мотиваційний механізм розвитку кожної підсистеми та критерії взаємозв'язку між ними. Визначальним фактором життєдіяльності структур стала їх конкурентоспроможність.

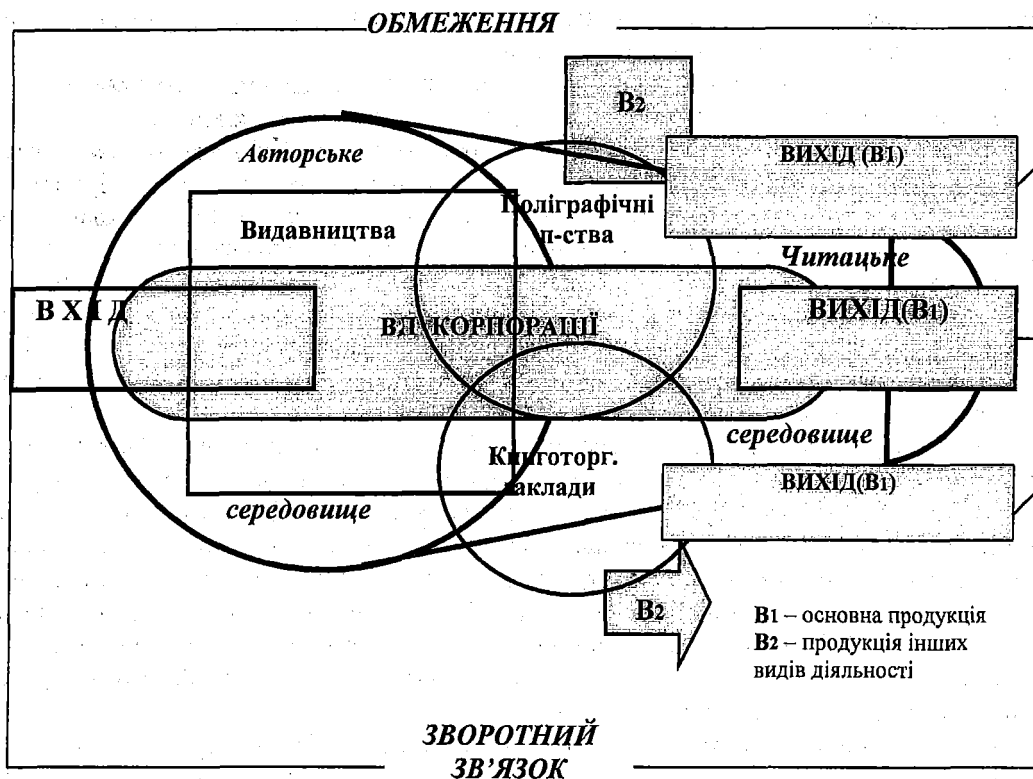
По-третє, авторське середовище вивільнилося від примусового управління і здобуло можливість повноцінно реагувати на попит споживача, самостійно пропонувати свій творчий потенціал видавництвам на вигідних для себе (не обов'язково матеріальних) умовах. Внаслідок цього значно урізноманітнилися тематичні горизонти видавничої продукції, змізерніли тиражі, змінилася структура видавничої собівартості, обмежилися можливості управління авторами з боку видавництв. Посилилися важелі впливу автора на терміни та якість поліграфічного виконання видань. Читацьке середовище, як підсистема видавничо-поліграфічного процесу, набуло можливості задовольнити свій різноманітний попит, однак у його функціонуванні появилось дуже суттєве обмеження: матеріальні спроможності. Книга ніколи не була предметом першої необхідності, однак за сучасних умов вона має небезпечну тенденцію до набуття статусу предмета розкоші.

По-четверте – зворотний зв'язок ВПС корелює з невизначеністю ринкового середовища. Він дієво впливає на функціонування видавничо-поліграфічної системи.

Змінився і характер обмеження діяльності системи. Стало більш впливовим віддалене середовище. Неконкурентоздатність вітчизняних забезпечуючих галузей спричинили необхідність виходу підприємств на доступний сьогодні зовнішній ринок сировини, матеріалів, техніки і технології. Це загалом сприяє розвитку системи, підвищенню якості друкованої продукції за рахунок росту техніко-технологічного рівня виробництва, особливо невеликих сучасних видавничо-поліграфічних структур.

Модель видавничо-поліграфічного комплексу в її первинному вигляді найближче могла б відтворити державна видавничо-поліграфічна корпорація, яка забезпечувала б виготовлення суспільно необхідної друкованої продукції, управляючи наскрізним процесом її створення з єдиного центру.

Модель сучасної видавничо-поліграфічної системи (див. рисунок) відображає часткове поєднання сфер діяльності підсистем, зросло коло авторського середовища, розгалуження виходів системи і підсистем, контури корпорації з видавничо-поліграфічного бізнесу, схематично відтворює втрату єдиноконтурності системи і вихід її з рамок комплексу.

Модель сучасної видавничо-поліграфічної системи

Системний підхід у дослідженнях функціонування видавничо-поліграфічних і книгопоширювальних структур увиразнює проблеми їх розвитку. Такі дослідження є поживою для наукових і практичних дебатів, у процесі яких можна виробити сучасний багатоважільний механізм оптимізації національного друкарства.

1. Машталер Р.М. Экономика полиграфической промышленности. М., 1987. 2. Машталер Р.М. Экономические проблемы научно-технического прогресса в полиграфии. М., 1978.

УДК 658.114

РОЛЬ І ДОСВІД МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

О.М. Боженко, О.Я. Онещак

Розглядаються функції малого підприємництва в ринковій економіці, окреслено проблеми функціонування малих підприємств видавничо-поліграфічного комплексу.

Have been consider the functions of the small business in market economy, touched upon the problems of the function small enterprises of publishing and printing complex.

Успішна трансформація адміністративно-командної економіки в соціально спрямовану ринкову неможлива без розвитку малого підприємництва, яке обумовлює відповідні зміни як на мікро-, так і на макроекономічному рівні, та є одним з перспективних напрямів створення конкурентно-ринкового середовища. Роль і місце малого підприємництва в національній економіці найкраще проявляється в притаманних йому функціях. Розглядаючи його функції в стабільній ринковій економіці, слід наголосити на такому.

Мале підприємництво робить великий внесок у справу формування конкурентного середовища. З одного боку, мале підприємництво через численність елементів, що його складають, та їх високий динамізм у значно меншій мірі піддається монополізації, ніж великі підпри-